

ابوالحسن بیهقی

نویسنده : دکتر بصیر کامجو

ابوالحسن علی فرزند زید فرزند محمد بیهقی ، معروف به « ابن فندق » تاجیک تبار ایرانی و « فرید خراسان » ، حکیم و ادیب مشهور و از ریاضی دانان بزرگ قرن 6 هجری حوزه تمدنی قاره کهن است.

وی در فقه، اصول، طب، لغت، عروض، حکمت، کلام، تاریخ و سایر علوم رایج زمان تبحر داشت ، مرد دقیق النظر و جامع الاطراف بود. ولادت او را « یاقوت » به نقل قول او در کتاب مشارب التجارب « نسب نامه » کامل او را آورده و نیز از قول او گفته است که ولادتش در سال 490 هـ.ق برابر است به 1097 میلادی در قصبه سبزوار از ناحیه بیهق اتفاق افتاده و بسال 565 هـ.ق. برابر است به 1170 میلادی چشم از جهان بست . (1)

اما از قرائن چنین برمی آید که باید پیش از این تاریخ بوده باشد. بیهقی در جوانی به کسب علوم مختلف پرداخت و در فنون ادب و حدیث و کلام و ریاضیات و حکمت سرآمد عهد خویش گردید و دارای تألیفات متعدد و مشهور شد. بسیاری از استادان بزرگ زمان خود را در بیهق، نیشابور، مرو، سرخس و دیگر مناطق خراسان بزرگ ملاقات کرد و از آنان بهره جست، از جمله دیداری با « حکیم عمر خیام » داشت که شرح آن را در کتاب « تتمه صوان الحکمه » بیان کرده است. بیهقی مدتی را نیز در بیهق به قضاوت گذراند.

مهمترین اثر او کتاب فارسی « تاریخ بیهق » در تاریخ و جغرافیای ناحیه بیهق و ذکر رجال علم و ادب و کتاب و نیز سادات و خاندانهای مشهور و دیگر اطلاعات تاریخی آن سرزمین است. از این کتاب نسخ معدودی باقی مانده و طبعی بتصحیح مرحوم احمد بهمن یار با مقدمه محمد خان قزوینی بسال 1317 صورت گرفته است. برخی آثار دیگر او عبارتند از:

1 - تتمه صوان الحکمه (به زبان عربی و ذیلی است بر قصد تکمیل کتاب صوان الحکمه ابوسلیمان محمد فرزند طاهر فرزند بهرام سجستانی منطقی ، با نام درة الاخبار ترجمه شده است) ، و طبع منقحی از آن کتاب با حواشی و تعلیقات پرارزش بفارسی بهمت پرفیسور محمد شفیع دانشمند پاکستانی بسال 1351 هـ.ق. در لاهور صورت گرفت .

2 - جوامع الاحکام نجوم در 3 مجلد از جمله آثار ریاضی او بزبان فارسی است.

3 - لباب الانساب ،

4 - تفسیر نهج البلاغه ،

5 - مشارب التجارب (که در دست نیست و ذیلی بود بر تاریخ یمینی)،

6 - شاح دیمه القصر (این کتاب نیز در دست نیست و ذیلی بود بر دیمه القصر باخرزی)،

7 - الامانات فی شرح الاشارات، الاناده فی کلمه الشهادة،

8 - اسئله القرآن مع الاجوبه،

- 9 - اصول الفقه ،
- 10 - ازهار اشجار الاشعار،
- 11 - آداب السفر،
- 12 - اعجاز القرآن ،
- 13 - الافاده فى اثبات الحشر و الاعادة،
- 14 - اسرار الحكم ،
- 15 - معرفة الكرة وذات الحق والاصطرلاب ،
- 16 - قواعد علوم الطب ،
- 17- مناهج الدرجات فى شرح كتاب النجات ،
- 18 - تنبيه العلماء على تمويه المتشبهين بالحكماء ،
- 19- عرايس النفايس فى اصناف العلوم ،
- 20 - امثلة الاعمال النجومية ...ولاغير . (2)

منابع و مأخذ

- 1 - رجوع شود به : معجم البلدان ، ج 1 ، ص 816 ، چاپ لايپزيك .
- 2 - رجوع شود به :
- فرهنگ فارسى ، مؤلف : داکتر محمد معين ، ص 314 .
- تاريخ ادبيات در ايران ، ذبيح الله صفا ، ج 2 ، ص 312 .